

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕРЕРВНОЇ МОВНОЇ ОСВІТИ В НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кушмар Л. В., к. філол. н., доцент; Бербенець Л. І., доцент; Зошенко Л. А., ст.викладач

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

kushmarlesia@gmail.com; lorasota@gmail.com; zoschenko.L50@gmail.com

Ключові слова:

мовна освіта, безперервна освіта, іноземні мови, професійно-орієнтований характер освіти.

У статті з'ясовано роль безперервної мовної освіти в сучасному українському освітянському просторі. Проаналізовано сучасні підходи до оптимізації та індивідуалізації безперервної мовної освіти в немовних вищих навчальних закладах. Увагу приділено ролі і значенню навчально-методичних комплексів дисциплін як системі дидактичних засобів навчання з дисциплін, необхідних і достатніх для ефективного виконання студентами робочої програми навчальної дисципліни; сучасним напрямом у викладанні іноземних мов та підвищенню мотивації студентів до безперервної освіти.

MODERN APPROACHES TO OPTIMIZATION AND INDIVIDUALIZATION OF CONTINUAL LANGUAGE EDUCATION IN NON-LANGUAGE ESTABLISHMENTS

Kushmar L. V., PhD in Philology, Associate Professor;

Berbenets L. I., Associate Professor; Zoshchenko L. A., Senior Lecturer

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

kushmarlesia@gmail.com; lorasota@gmail.com; zoschenko.L50@gmail.com

Keywords:

language education, continual education, foreign languages, vocational education.

The university course orientation on formation different skills of professional communication with the use of a foreign language by the students of non-language specialties requires the solution of issues concerning the optimal organization of the learning process in accordance with modern requirements of education, real conditions of teaching and the implementation of the continual education. The primary purpose of learning a foreign language should primarily be the development of professionally oriented communication skills, which would correspond to the students' specific profession. The research field in the language learning is relatively complete, however, demands and needs the modern state, society and the linguistic personality poses a number of new issues, in particular the application of modern approaches to the optimization and individualization of the continual language education in higher education institutions, which determines the study relevance. The continual education is a new integrated entity characterized by dynamism, flexibility, continuity. The priority directions of optimization and individualization in the continual language education and increasing the effective management of the educational process is the creation of programs and of the discipline taking into account the actual training needs. The principle of focusing on strengthening the students' autonomy is in the base of educational methodical complexes. Students' ability and readiness for the independent autonomous learning of a foreign language and mastering a foreign language culture, their ability to work with the original literature and apply language skills in general and professional topics are important components of the forming process of a multicultural linguistic personality. High positive motivation plays a significant role in mastering a foreign language; therefore, the teacher's task is to use effective ways to increase the students' motivation. The current trend in foreign language teaching today is the use of blending learning. The conceptual analysis shows that current trends in the choice of strategies and tactics for the formation of a language-communicative person in a non-language higher educational institution provide for the search of effective methods oriented on the personal and cultural model of the educational process. The descriptive method (linguistic observation, comparison, generalization) and the analysis of lexicographic definitions, elements of component analysis were used in this study.

Постановка проблеми

Інтеграція України в європейський та світовий освітній простір зумовлює нове бачення головної мети вивчення іноземних мов у вищих закладах освіти. Провідною метою стає іншомовна компетентність особистості, а бажаним результатом – використання іноземної мови як доступного засобу спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки.

Орієнтація вузівського курсу на формування в студентів немовних спеціальностей умінь різних видів професійного спілкування з використанням іноземної мови вимагає вирішення цілого ряду питань, що стосуються оптимальної організації процесу навчання відповідно до сучасних вимог, реальних умов викладання та реалізації принципу безперервної освіти.

Ціль навчання іноземної мови майбутніх фахівців повинна максимально зближати основний фах з використанням іноземної мови, тому для немовних ВНЗ головною метою навчання іноземної мови має бути насамперед розвиток професійно орієнтованої комунікативної компетентності, що відповідало б окресленим уявленням студентів про їхню майбутню професійну діяльність (предметність діяльності), стимулювання потреби студентів у вивченні іноземної мови (мотивованість діяльності), а також усвідомлення необхідності вивчення іноземної мови як запоруки становлення освіченої, культурної, професійно конкурентоспроможної та успішної людини (усвідомленість діяльності). Тому вивчення іноземних мов на немовних спеціальностях носить комунікативно орієнтований та професійно орієнтований характер. Професійна спрямованість навчання іноземних мов ставить низку завдань із розвитку професійних навичок у студентів, а саме: оволодіння професійною і вузькопрофесійною лексикою, здобуття комунікативних навичок професійного спілкування, формулювання іноземною мовою власної точки зору щодо фахових проблем, що зумовлює актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сьогодні більшість наукових публікацій присвячена питанням глобалізації та інтеграції в освіті, формуванню мовної політики, висвітленню питань, які стосуються створення європейського простору вищої освіти, входження української освіти до європейського простору, шляхів реалізації першочергових завдань в освіті, у мовній освіті в європейському вимірі (В. Андрущенко, Ф. Бацевич, В. Бондар, В. Гаманюк, О. Коваленко, Т. Ковальова, С. Саєнко, М. Степко, О. Яковлева та ін.). Аналіз публікацій фахівців (О. Миролубов, І. Грузинська, Г. Рогова, Д. Алинкін, Н. Бабич, В. Бадер, О. Біляєв, С. Вдович, Н. Гавриш, О. Горошкін, Ю. Гапон, Р. Гришков, С. Караман, І. Лопушинський, Л. Мацько, В. Пасинок, Е. Палихата, М. Пентилук, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко, Е. Ханина та ін.), що працюють над визначенням пріоритетних тенденцій мовної освіти, дає змогу стверджувати, що науково-дослідницьке поле в галузі навчання мов, хоча і є відносно заповненим, проте вимоги і потреби сучасної держави, суспільства та й самої мовної особистості висувають низку нових питань, зокрема застосування сучасних підходів до оптимізації та індивідуалізації безперервної мовної освіти у вищих навчальних закладах.

Мета статті – з'ясувати сучасні підходи до оптимізації та індивідуалізації безперервної мовної освіти в немовних вищих навчальних закладах на основі огляду ключових концептуальних питань, що стосуються проблем вибору стратегій і тактик сучасної університетської мовної освіти.

У роботі використано описовий метод (лінгвістичне спостереження, зіставлення, узагальнення). Для визначення змісту понять «мовна освіта», «безперервна освіта» – аналіз лексикографічних дефініцій, елементи компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу

Одним із пріоритетних завдань є підвищення рівня комунікативної компетентності з метою майбутнього спілкування із зарубіжними бізнес-партнерами та фахівцями з різних галузей знань. Усвідомлене вивчення іноземної мови для набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності є запорукою подальшої професіоналізації і безперервної самоосвіти, що забезпечить здатність майбутнього фахівця до діалогу з іноземними партнерами та вміння донести до співрозмовника свої думки, обмінятися інформацією та результатами співпраці. Зважаючи на це, варто зупинитися саме на таких підходах до організації навчального процесу в немовних ВНЗ, які б реалізували соціальне замовлення суспільства: підготувати фахівця, який на комунікативно достатньому рівні вільно володітиме професійною іноземною мовою.

На нашу думку, система неперервної освіти – це нове інтегративне утворення, якому притаманні динамічність, гнучкість, наступність. І одним із пріоритетних напрямів оптимізації та індивідуалізації безперервної мовної освіти, підвищення ефективності керування навчальним процесом у конкретних навчальних закладах є створення програм і навчально-методичних комплексів дисципліни (НМКД).

НМКД ураховують справжні потреби навчання та суб'єктів навчання для їх подальшої академічної діяльності та професійної кар'єри. При створенні навчально-методичних комплексів важливе значення набуває не тільки зміст, але й засоби навчання і принципи організації навчальної діяльності студентів.

Підручники, наочні посібники, аудіо- та відеоматеріали, комп'ютерні засоби дають можливість моделювати іншомовне середовище і стимулювати до спілкування іноземною мовою. Мультимедійні носії можна використовувати для роботи як безпосередньо на занятті, так і в позааудиторній роботі. Здійснюючи принцип навчання іноземної мови як мови професійного спілкування, що поєднує в собі знання мови та профільюючого фаху, на кафедрі іноземної філології та перекладу Київського національного торговельно-економічного університету створення НМКД є одним з пріоритетних напрямів роботи зі студентами. З цієї метою за кожною фаховою дисципліною, за якою навчаються студенти, закріплено викладача, який відповідає за наповнення НМКД, його осучаснення та відповідність стандартам освіти. Для створення нових НМКД (з упровадженням нових фахових дисциплін в університеті є така необхідність) та вдосконалення діючих викладачі кафедри користуються як вітчизняними джерелами, так і зарубіжними, співпрацюючи з компаніями Pearson та Cambridge University Press на основі укладених з ними договорів співпраці.

НМКД цілеспрямовано створює навчальні можливості для студентів, опираючись на реальний досвід. Особлива увага приділяється відповідності змісту навчально-методичного комплексу державній

освітній системі, ефективності та актуальності матеріалів для розвитку компетентності студентів, придатності їх для формування комунікативної компетенції, що включає культурний компонент, і для центрування на інтересах суб'єкта навчання. На основі НМКД створюється структурна модель та формується зміст курсу, визначаються базові принципи навчальної взаємодії викладача і студента, типологія навчальних завдань, розробляється зміст і форми поточного, проміжного та підсумкового контролю. Комплексне використання матеріально-технічних засобів, закладених у НМКД, дає можливість переходити від навчальної діяльності до виконання самостійних творчих завдань, тематика яких визначається темами, які вивчаються в рамках навчально-методичного комплексу. До таких завдань можна віднести організацію та проведення тематичних конференцій і свят, олімпіад, конкурсів, підготовку доповідей на студентську наукову конференцію, презентацій. Так, у КНТЕУ кафедрою іноземної філології та перекладу поряд, з традиційними заходами, конференціями, презентаціями, олімпіадами тощо, уже вкотре проводяться театралізовані вистави іноземними мовами, присвячені поетам, видатним діячам країн, мови яких вивчаються в університеті. І з кожним роком кількість студентів, які бажають узяти участь у спектаклях, зростає. Такі заходи підвищують рівень володіння іноземною мовою і внутрішню мотивацію студентів до вдосконалення мовної підготовки.

Варто також відзначити, що в основі НМКД закладено принцип орієнтування на посилення автономії (самостійності) студентів, які виступають як активні суб'єкти навчальної діяльності. Така самостійність є запорукою безперервної мовної освіти. Самостійна робота – це діяльність студентів, яка включає самостійне засвоєння мовного матеріалу у вільний від аудиторних занять час без участі викладача. Роль викладача зводиться до визначення цілей самостійного навчання студента, окреслення навчального матеріалу, що необхідно засвоїти, пропозиції конкретних завдань та пояснення, як їх виконувати.

Здатність і готовність студентів до самостійного (автономного) усвідомленого вивчення мови і засвоєння іншомовної культури, їх уміння працювати з оригінальною літературою і застосовувати отримані навички усної мови в бесідах на загальні і професійні теми є важливими складовими процесу формування полікультурної мовної особистості як суб'єкта міжкультурної комунікації.

Серед багатьох видів самостійної роботи студентів науковці виділяють творчі завдання як головні види роботи у вивченні іноземної мови – складання проєктів, написання ділової кореспонденції, (e-mail, business letters), доповідей, есе, і навіть переклад віршів з іноземної мови на рідну. Творча робота не лише стимулює розвиток окремих навичок самостійного вивчення предмета. Так, під час самостійного виконання завдання (від постановки питання до аналізу отриманих результатів) зростає інтерес студента до навчального матеріалу та

прагнення до застосування отриманих знань у різноманітних комунікативних ситуаціях.

Аналізуючи особливості опанування іноземної мови у немовних ВНЗ, неможливо оминати проблему низької мотивації студентів до вивчення мови. За сучасних умов, коли всі розуміють значення ролі іноземних мов, студенти не можуть не усвідомлювати важливість вивчення мови для подальшого успішного працевлаштування та кар'єрного зростання. Але на практиці частина студентів не готова докладати до цього жодних зусиль. Було встановлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора в разі недостатньо високих здібностей, проте ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або його низьку вираженість. Саме тому завдання викладача полягає в необхідності шукати ефективні шляхи підвищення мотивації студентів. Як показує практика, навчання не стільки мови, скільки через мову є більш продуктивним, оскільки непомітно для самих студентів залучає їх до процесу навчання через інтерес, породжений змістом запропонованих матеріалів. У результаті сама мова, граючи роль усього лише засобу для отримання нових цікавих і корисних знань, засвоюється ніби мимоволі, без внутрішнього опору і з мотивацією отримати нові знання про майбутню професію та про світ загалом. Крім того, інтерес до вивчення іноземної мови зумовлюється такими мотивами, як утилітарний, тобто бажання за допомогою оволодіння мовою отримати для себе якусь вигоду, зокрема престиж, матеріальну вигоду, самоствердження чи просто отримати диплом. У процесі навчальної діяльності з оволодіння мовою розташування цих мотивів в ієрархії мотивації може варіюватися.

Різноманітність методів і прийомів навчання, які застосовуються викладачем, може бути ефективною виключно за наявності інтересу з боку студента. Здійснюючи індивідуальний підхід, враховуючи психічний стан студентів, виявляючи в них творчі здібності, викладач буде здатний ставити перед студентами посильні завдання, виконання яких має бути відповідно проаналізовано та оцінено. Такий індивідуальний підхід теж може привести до формування стійкої мотивації, особливо у студентів з нестійким психо-емоційним станом та низькою здатністю до діяльності в ситуації адаптації. Саме тому викладач і має здійснювати контроль за мотиваційним фоном навчання, постійний зв'язок зі студентами, урахування їхніх індивідуальних та особистісних характеристики.

У процесі вивчення іноземної мови студентам доводиться виконувати різноманітні види робіт з оригінальною літературою зі спеціальності, а саме: розуміти текст, уміти отримати необхідну інформацію, перекласти або реферувати необхідний матеріал. Студенти мають володіти навичками як усного, так і письмового перекладу з іноземної мови на рідну і навпаки, так званої міжкультурної перекладацької компетентності. Вирішення цього завдання вимагає визначення суті процесу перекладу,

дослідження методів аналізу тексту для адекватної передачі його змісту.

Останнім часом переклад усе частіше пов'язують з поняттям культури. Завданням викладача є доведення до свідомості студентів важливості фактора «немовної» природи при перекладі, адже текст відображає її особливості національної культури. Одним із методів перекладацького аналізу тексту є модель Христини Норд [1], яка дає можливість визначити зовнішні (екстралінгвістичні) і внутрішні (мовні, змістовні, структурні й інші) елементи дискурсу. До зовнішніх факторів текстового аналізу відносяться такі: автор тексту, ціль написання тексту, отримувач (кому адресовано текст); місце і час написання, зв'язок з певними подіями, функції тексту (передача інформації, реклама). Аналіз внутрішніх елементів тексту включає такі фактори: тематика тексту, його зміст; наявність у читачів згідно з автором фонових знань з обговорюваної проблеми; структура тексту; невербальні елементи (зовнішня форма тексту; наявність малюнків, поділ на абзаци), лексика (нейтральна або терміни); синтаксис (довжина і складність речень). Такий аналіз тексту є першим, підготовчим етапом перекладу. На другому етапі здійснюється послідовний переклад невеликих частин тексту, зазвичай фраз. На третьому етапі усуваються недоліки перекладу (недостатня ясність висловлювання думки, повтори, складні синтаксичні конструкції, неекономічність мовних засобів тощо).

Першочергове завдання викладача на практичному занятті полягає в тому, щоб навчити студентів перекладати «комунікативно», тобто не за окремими реченнями, а розглядати текст у широкому контексті культури країни, мова якої вивчається.

Отримавши необхідну інформацію з опрацьованого текстового матеріалу, студент бажає поділитися думками, враженнями, узагальненнями на основі цієї інформації. Таке бажання варто підтримувати, акцентуючи увагу на формуванні комунікативної особистості. У процесі навчання (відповідно до комунікативного методу) студенти набувають комунікативної компетенції – здатності користуватись іноземною мовою в реальних ситуаціях, пов'язаних з професійною (і не лише професійною) діяльністю. Тому одним із основних методів навчання є інтерактивний, що веде до свідомого використання іноземної мови згідно із ситуацією.

Щоб мотивувати студента до такого навчання іноземної мови, варто заохочувати студента, беручи за основу мовні і творчі здібності, його емоції та почуття; створювати атмосферу, у якій студент почувається комфортно, будучи головною діючою особою в процесі навчання. Здійснюючи принцип «освіта через усе життя», проголошений ЮНЕСКО [2], викладач іноземної мови має навчити студента працювати самостійно на рівні його фізичних, інтелектуальних і емоційних можливостей. І таке завдання пов'язане з використанням технічних засобів навчання. Це насамперед комп'ютерні та інформаційні технології; супутникові системи зв'язку; навчальне телебачення; масове підключення

до інформаційних систем; комп'ютерні навчальні програми тощо.

Усі види діяльності студенти можуть виконувати і дистанційно, через локальну мережу університету або через Інтернет. Дистанційне вивчення курсу орієнтоване на самостійну роботу студента. Це навчання на відстані, коли викладач і студент розділені просторово. Звичайно, застосовуються нові технології подання навчальних матеріалів, а саме: кейс-технології на основі паперових носіїв (насамперед навчально-методичні посібники, які супроводжуються методичними вказівками); інтернет-навчання або мережева технологія. Дистанційне навчання дає змогу також отримувати так звану освіту за замовленням, що дуже ефективно у сфері додаткової освіти або підвищення кваліфікації (further learning).

Актуальним напрямом у викладанні іноземних мов сьогодні є використання комбінованого або змішаного навчання (blended learning), тобто поєднання в різній пропорції дистанційного з традиційним навчанням, виходячи із можливостей освітнього закладу, наявності потужних ліній зв'язку, а також доступу до Інтернету. Отже, поєднання електронного середовища з денним навчальним процесом має такі позитивні наслідки: спрощується процес інформування студентів про певні зміни, доповнення, коригування навчальної дисципліни; збільшується можливість активного залучення та використання методичної та літературної бази; пришвиджується зворотний зв'язок та ефективно планується та коригується самостійна діяльність студента.

Висновки та перспективи дослідження

Пришвидшення темпів наукових та технологічних відкриттів логічно збільшило темпи старіння знань, сформувавши необхідність пошуку такого типу освіти, який давав би змогу фахівцям іти в ногу з останніми інноваційними відкриттями, при цьому не займаючи багато часу та не потребуючи значних фінансових вкладень. Проведений концептуальний аналіз свідчить, що сучасні тенденції щодо вибору стратегій і тактик формування мовно-комунікативної особистості в немовному вищому навчальному закладі передбачають пошук ефективних методів, орієнтованих на особистісну й культурологічну модель організації навчального процесу; зосередження особливої уваги на комунікативних методах, методах стимулювання пізнавальної самостійності й навчальної активності; поєднання алгоритмізованих методів організації навчальної діяльності з творчо-розвивальними, ігровими. Сучасні тенденції в системі мовної освітньої діяльності пов'язані з прагненням поєднувати й комбінувати наукові методи, загальнодидактичні та специфічні методи навчання, що, на нашу думку, створює міцне підґрунтя для органічного розвитку безперервної мовної освіти. Перспектива подальших концептуальних досліджень передбачає аналіз підходів щодо активного впровадження безперервної мовної освіти як на рівні немовних, так і на рівні мовних ВНЗ.

Література

1. Nord Ch. Next Analysis in Translation. Theory, Method and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Next Analysis. Amsterdam; Atlanta GA, 1991. 250 p.
2. Learning to be: the World of Education Today and Tomorrow / Ed. Faure et. al. Paris: UNESCO, 1972. 313 p.
3. Закон України про освіту: Відомості Верховної Ради, № 38-39, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.04.2019).
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013/stru/conv> (дата звернення: 6.04.2019).